

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿ

Թ Ո Ւ Ղ Թ .

Օրագրիդ. բաժանորդաց մէկ դանդաղեալ. — Թատրոնի վրայ գրե-
լու գծաւարութիւնը. — Տը լա Կրանտ տիկինը. — Փականիւնի. —
Պալլաքի մէկ կատակերգութեան յարութիւն առնուլը. — Թա-
տերգութեան մը յատկութիւնները. — Անահիտ յանտառի. —
Թ. աը Պանվիլ. — Մամ, բարաւնութիւն. — Մեր թղթերուն
վախճանն ինչ է. — Պէյո ոտովկանը †. — Նորա կենսագրու-
թիւնը. — Կաղղիոյ ոտովկանաց ու գետնանաց փոփոխութիւնն-
րը. — Եւգենէ կայսրուհւոյն ճանապարհորդութիւնը. Այս ամ-
սոյս մէջ Փարիզու մեծագոյն դրօսանքը. — Նատար. — Հակայ օ-
դապարիկը. — Օդու համար շինուած տունի մը ստորագրութիւ-
նը. — 13 թիւը. — Երկնքէն իջած օրագիր մը. — Աւանց ծախ-
քի աստիճան. հարք. — Գինէքնի մը. — Զրի գինի խմբընող
բարեկամ մը. — Իարձեալ Ռընանին գիրքը. — Կուսէ, Փելիքս,
Լասէր, Վէյյեո. — Քրիստոնէութեան նահատակ մը. — Կաթո-
լիկ վարդապետ մը որ Հայոց եկեղեցին կաշտպանէ. — Լ. Թէյ-
պը †. — Զերմեւանութիւն առ Պապ. — Fior d'Aliza, Լա-
մարթինի վիպասանութիւնը. — Ժորժ Սանտի նոր վիպասանու-
թիւնը. — Ժ. Ժաք Ռուսօ եւ Ժ. Սանտ. — Աղջկանց օգնութիւն
վնաս վիպասանական գրուածներ կարգաւը. — Հարկաւոր խոր-
հրդածութիւններ. — Մալինի հռոմէականաց ժողովը. — Լոռվ-
մայ եկեղեցին ազատութիւն կսիրէ. — Զրանքֆորթի ժողովը. —
Կանտի ուսումնականաց ժողովը. — Մոլեւանդ եկեղեցական-
ներ. — Բողոքականաց ժողովը. — Անգղիացի տգէտ եկեղեցա-
կանք. — Հայ եկեղեցականաց պաշտպանութիւն. — Ապերտի
ուսումնականաց ժողովը. — Երկրագործութեան դասախօսու-
թիւն. — Կանանց հարկաւոր է էրիկ մարդկանց պաշտօններու
ձեռք դարձել. — Մեր Հայուհիներէն մեր ինչ կինդրեմք. —
Ազգի մը վերածնութիւնը ինչով կըլլայ :

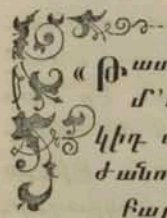
Իվերայ այս ամենայնի՝ որովհետեւ շա-
տերուն բերնէն կգրէ վերոյիշեալ բաժա-
նորդը, ահա եւ ես՝ իպատիւ նոցա՝ այս ան-
գամուան թուղթս կսկսիմ թատրոններէն :

== Իտալական թատրոնին դռները հոկ-
տեմբերի 14-ին բացաւ հանդիսով Պ. Պալիե,
նոր վերատեսուչը, թէպէտեւ կայսրը խոս-
տացեր էր ներկայ լինել, բայց Պիյոյի ա-
նակնկալ մահուանը պատճառաւ թատրը
կայսեր ներկայութենէն զրկուեցաւ: Կայսեր
ներկայութիւնը բնականապէս հետը կբերէ
միշտ ազնուականաց խումբը, որ կփութան
այնպիսի օր վեհապետին չորս կողմը: Թա-
տրոնը ներկայացոյց Վէրաի La Traviataն :

Երեւելի տիկինն Տը լա Կրանտ՝ թատրո-
նին նախակինը (փրիմա սօննա) այս անգամ
հասարակութիւնը կատարեալ կերպով գոհ
չըրաւ: 1853-ին նա այնպէս հիացուցած էր
զՓարիզ իւր ձայնին տարածութեամբն ու
ձկունութեամբը՝ որ ժամանակին ամենէն
բանիւրուն քննադատներէն մէկը՝ նորա ձայնը
նմանցուցած էր Փականիւնի Իտալացի հռչա-
կաւոր ջութակահարին (ֆեմանիշ) մոգական
կնանոցին (archet, puaqueh):

== Վօսվիլի թատրը մեծ խնամօք եւ պա-
ճուճանօք վերայարոյց զRessources de Quinola,
այն տարօրինակ կատակերգութիւնը՝ որով
Պալլաք կյուսար իւր բաղդը շինել: Յիրաւի,
եթէ Comédie Humaineի մեծանուն հեղինակը
գեռ ողջ ըլլար՝ մեծ հաճութիւն պիտի
զգար տեսնելով իւր այս կատակերգութիւնը
այսքան հարուստ պաճուճուած, եւ այսքան
ճարտարգերասաններէ ձեւացուցուած, բայց
անով ըսել չըլլար թէ Պալլաք մահունէ
ետեւ ընդունած ըլլայ թատերական դալինին,
որոյ փափաքը այնչափ անգամ կենացը գի-
շերները խռոված էր :

Պալլաք, որչափ յաջողակ էր վիպասանու-
թեան մէջ՝ այնչափ եւս զուրկ էր այն յատ-
կութիւններէն որ հարկաւոր՝ մանաւանդ թէ
անհրաժեշտ իմն են այսօրուան օրս թատրոն
մը գրելու:—Վերոյիշեալ կատակերգութեան
նիւթը ըստ ինքեան շատ գեղեցիկ է. հեղի-

« Թատրոնը գեռ չբացուեցան, քիչ
մ'ալ թատրոն խօսէ Սուրհանդա-
կիդ մէջ » — կգրէ ինձ Օրագրիդ բա-
ժանորդաց մէկը, գանգատելով:

Բայց կարծեմ առիթն եկած ժամա-
նակին միշտ ջանացեր եմ թատրոններու
վրայ տեղեկութիւն տալ, երբ նոր կամ
գիտնալու արժանի բան մը եղեր է:

Թատրոնի վրայ գրելը շատ գծաւարին
բան մը չէ. բայց գծաւոր է երբ կուգես
ծանօթացնել Պոլսեցւոյ մը, Թիֆլիզեցիի
մը, Նախիջեւանեցիի մը, Խրիմեցիի մը որ
Փարիզու ոչ թատերացը ոչ թատերգուա-
ցը, ոչ գերասանիցը, ոչ գերասանուհեացը,
ոչ երգչացը, ոչ գուսանացը ծանօթութիւն
մը ունի, ուստի եւ շատ գծաւոր է որ կա-
րենայ համ առնուլ գրուածքէն՝ երբ տե-
սած կամ լսած բանը չէ:

նակը՝ կներկայացրնէ մեզ աղքատ հնարագէտ մը՝ զոր ընկերութիւնը փոխանակ պաշտպանելու եւ ձեռք տալու՝ ամենայն խափահարար գծաւորութիւն նորա գիմացը կը հանէ։ Տարակոյս չկայ որ Պալլաք շատ ճարտարութիւն բանեցուցած է այս կատակերգութեան մէջ, բայց կարծես թէ Զանք բրած է խաղին շահը (կենքեր) մարել, ամէն անգամ որ ունկնդիրը կը լաւութիւն։

— Օսկոնի թատրը Թեոսոք քր Պանկիլ քերթողին նոր մէկ գիւցաղնական կատակերգութիւնը ներկայացոյց, Անանիս յաւստի (Diane au bois) անունով։ Ասոր մէջ՝ կապեր, կնճիռներ, կամ խաղի ընթացք մի փնտռեր։ Անահիտ, — «Մայրն սոսնայն զգաստրեան» ինչպէս կանուանէր զնա մեծն Տրգատ։— Անահիտ կը սեմ՝ Ատողկածին Երոս (Սէր) մանուկը գտնելով ծառերու շուքի տակ անուշ քունի մէջ, կուզէ որ վրէժ առնու այն ամենայն աղետից՝ զոր խեղճ մահացուաց կը բերէ նա։ Բայց սակայն Ողիմպեայ ո՞ր աստուածը կը ցաւ զերծ մնալ այն գեղեցիկ՝ բայց ահաւոր մանկան սլաքներէն։ Անահիտ եւս՝ վերջապէս չազատիր նորա անոյշ խոցուածէն։— Այս է ահա խաղին նիւթը. հեշտալից այլաբանութիւն մը՝ Տիրույոս ու Պրոպերտիս Հռոմայեցի քերթողաց ոճովը, կամ մանաւանդ՝ հելլէն Անակրեոնի։ Լեզուն ու տաղաչափութիւնը շատ ընտիր եւ վայելուչ եւ ճարտար։ Տը Պանկիլի այս թատերախաղը տեսնելուս՝ միտքս եկաւ լատին քերթողին ամենայնարմար այս խօսքը Materiam superabat opus.

— Բայց աւելի յաջողութիւն գտաւ Ամպիլիո թատրոնին մէջ Տենրիի ձեւացրնել տուած բարառութիւնն (drame), Մալն (L'Aieule) անունով. որ հինգ արարուած էր բաժնուած եւ վեց պատկեր։ Հեղինակը, որ Գաղղիոյ այժմու թատրերգուաց ամենէն բաղմաբեղուն եւ ճարտարներէն մէկն է, իւր La Dame de Saint — Tropez բարառութեանը նման՝ թուեաւորութեան պատմութիւն մը կներկայացրնէ. բայց հոս՝ ոճագործը անգամալոյժ պառաւ մամ մըն է որ այս եղեռնովը կուզէ ապահովցրնել իւր սիրական աղջիկ թուան բողբը, տեսնելով որ նորա անհոգ եւ անառակ հայրը կուզէ զինքը զոհել իսէր միւս աղջկանը զոր երկրորդ կնոջմէն ունեցած էր։ Այս սրտաշարժ բարառութեան Դ տարուածին մէջ մտանաւորապէս տեսարան մը կայ որ հանգիստաւելից վրայ սարսափ կձգէ,

ուստի մեծ ապաւորութիւն բրաւ, եւ ծափահարութեամբ լցան հեղինակն ու գերասանքն որ իրարու արժանի հանգիստացան։

Յուսամ որ այս անգամ մեր թղթագիր բաժանորդը գոհ ըլլայ այսչափ թատերական լուրերով, որ եթէ ակորժելի գան հասարակաց, կջանամ նոցա հետաքրքրութիւնը ուրիշ անգամներ ալ յագեցրնելու։

Իմ այս թղթերուս վախճանը այն է որ ընթերցողք՝ իրենց զանազան ակորժակին համեմատ՝ մէյմէկ կտոր բան գտնեն։ Անոր համար ալ է որ խառն նիւթերով հիւսել կջանամ իմ այս Փարիզեան Թղթերս։

— Վերն ըսի որ Պիլյոյի մահը արգելք եղաւ որ Կայսրը չկրցաւ պատուել զԽաւական թատրը։ Ո՞վ էր այս Պիլյոն որոյ մահը այսչափ ցաւ կպատճառէ Ինքնակալի մը։

Օրէնագիր ժողովոյն մէջ, — որ քիչ ատենէն պիտի հաւաքուի, — մէկ մարդ մը միայն կար որ կարող էր յաջողութեամբ պաշտպանել կառավարութեան ներքին եւ արտաքին քաղաքականութիւնը, ընդգէմ՝ այն ահաւոր հարուածոց՝ զոր կպատրաստեն կառավարութեան հակառակորդ պատգամաւորները, որ թէ եւ սակաւաթիւք են՝ բայց ճարտասանք, ճարտարք, վարժք եւ փորձք։ Այս մարդն էր Պիլյո ոստիկանը որ կարճատեւ հիւանդութեամբ մը վախճանեցաւ։

Պիլյո (Billault) ծնած էր Վան քաղաքը, 1805-ին։ Պատանեկութենէն իվեր ճանչցուած էր իւր սուր միտքը, ուստի եւ փաստաբանութեան (աւօֆա) մէջ մտաւ եւ շուտով առաջ գնաց։ Երեսունութիւն տարուան էր երբ մի եւ նոյն ժամանակին զինքն երեք տեղէ պատգամաւոր ընտրեցին։ 1840-ին Թիէրս զինքը վաճառականութեան եւ երկրագործութեան ոստիկանարանին երկրորդ ատենագիր անուանեց։ 1848-ի յեղափոխութեանէն ետեւ Ստորին Լուռնի պատգամաւոր ընտրուեցաւ Սահմանագիր ժողովոյն մէջ, եւ մեծ մասն ունեցաւ այն ժողովոյն գործոցը։ Շատ անուանի եղաւ այն ճառը զոր խօսեցաւ իպաշտպանութիւն իրաւանցն աշխատութեան։ 1852-ին Նափոլէոն կայսրութեան ելլալով՝ զինքն Օրէնագիր—ժողովոյն նախագահ անուանեց, յետոյ այլ եւ այլ անգամ ներքին գործոց ոստիկան, եւ ծերակուտի անգամ։ — Սակայն Պիլյոյի բուն յաջողութիւնը 1860-ին սկսաւ։ Նափոլէոն իրեն յանձնեց որ մեկնէ եւ պաշտպանէ կայսերական

կառավարութեան ընթացքը Օրէնագիր-ժողովոյն, որով եւ բոլոր Գաղղիոյ առջեւ: Ամենայն որ սրանչացաւ Պիլլոյի զարմանալի ճարտարութեանը վրայ որ ինչ պերճախօսութեամբ ժողովոյն սիրաւ յափշտակէր, կհամոզէր, ու նոյն իսկ կառավարութեան հակառակորդաց բերանը կապաւնեցնէր: Այնպէս որ՝ բոլոր Գաղղիա լացաւ իւր այս անուանի քաղաքագիտին եւ ճարտասանին տարածամ մահը, ու նոյն իսկ հակառակ կողմի լրագիրը վկայեցին թէ Գաղղիա մեծ եւ անդարմանելի կորուստ մը բրաւ ինձա:

Թաղումը շատ փառաւոր եղաւ, եւ յուզարկաւորութեան ծախքը տէրութեան դանձէն որոշուեցաւ: Հարկ էր որ կայսրը այն փոխարէնն ընէ իւր այս հաւատարիմ եւ ճարտար պաշտօնէին, որոյ տեղը բռնող մէկը պիտի չկարենայ շուտով գտնել նախօրէն:

== Շատ խօսուեցաւ թէ Պիլլոյի պաշտօնը ով պիտի առնու, վերջապէս յայտնի երեւեցաւ որ նորա գծուարին ու փափուկ պաշտօնը կարելի չէր միայն մէկ մարդու յանձնել, ուստի վերջապէս կայսրը որոշեց որ Ռուկ փոխանակէ յաստիկանութեան զՊիլլոյ. Ռուկան՝ լինի ոստիկան նախագահ Տէրութեան խորհրդոյն, եւ իրեն փոխանախագահ լինին Տր փարիս, Տր Թորիս իւ Ռոֆեր, եւ Շե-սէր-Անժ. իսկ Վիսրի, Գաղղիոյ գրամարանին (պանկ) կառավարիչը՝ լինի պատուոյ փոխանախագահ տէրութեան խորհրդոյն:

Ուստի այսուհետեւ Ռուկ, Ռուլան, տը փարիէօ, տը Թորքատ լա Ռօքէթ, եւ Շե-տէթ-Անժ պիտի լինին ախոյեանք պաշտպանք Տէրութեանն խորհրդարանի: Յիրաւի սոքա եւս ընդունակ անձինք են եւ ճարտարք իգործս եւ իմարչութեան, բայց առեւտրաստական տաղանդին դեռ փայլած չէ:

== Ե՞ծ փոփոխութիւններ եղան նաեւ դեսպանաց մէջ: Տըլսարտ Տ'Օվերներ իշխանը որոշուեցաւ դեսպան իւնտոն, Պ. Կրոյի տեղ, Հռոմայ դեսպան՝ Պ. Տր Սարթիժ պապասէր անձը, որ Թուրինէն գրեթէ մերժուեցաւ իւր խաղաղէմ ընթացքին համար: Վալեփի կոմսը՝ Վեննայի դեսպան անուանեցաւ, եւ Մոնրեպիլլոյի դուքսը դարձաւ իդեսպանութեան փեթրպուրիի, իւր ամուսինը հոն վախճանելէն ետեւ:

== Գաղղիոյ կայսրուհին կարօտցած ըլլալով Սպանիոյ իւր բնիկ հայրենեացը, ուղեց

ծովեզերեայ քաղաքներէն անցնելով Միջերկրական ծովէն վերադառնալ ի Գաղղիա: Այցելութիւն ըրաւ Փորթուկալի թագաւորին եւ ծովահասակ թագուհւոյն, եւ շնորհատրեց նոցա նորածին առջինեկ զաւակը: Տեսաւորեցաւ յետոյ իզապէլլա՝ Սպանիոյ թագուհւոյն հետ որ զկայսրուհին հրաւիրեց իմայրաքաղաքն իւր ի Մարիտ: — Մեծ հանդէսներ, խնջոյքներ, երեկոյթներ եղան իպատիւ նորա: Յիւամարտութիւն ալ ընէլ տուաւ թագուհին, Սպանիացոց բարբարոսական եւ սիրական հանդէսը, բայց կայսրուհին ներկայ չգտնուեցաւ, իսէր քաղաքականութեան:

== Հոկտեմբեր ամսոյս սկիզբները փարիզու մեծագոյն զբօսանքն, հանդէսն ու խօսակցութեան նիւթն եղաւ նախը:

Նատար՝ փարիզու ամենէն անուանի լուսանկարչաց մէկը, հրատարակեց որ դառնէ օդուն մէջ անլուանդ ճանապարհորդելուն գաղտնիքը, բայց որովհետեւ ասոր փորձը մեծ ստակի կկարօտի կրսէր, ուստի ընկերութիւն մը կազմեց, որոյ անունը դրաւ Ընդիանուր ընկերութիւն օդախալութեան եւ օդային ինֆլաշարժութեան: Նատար ուղեւոր որ ժողովրդեան հետաքրքրութիւնը շարժէ եւ բնական ժողովէ որ մտածած գիւտն իգործ կարենայ դնել, ընկերացը հետ մէկտեղ օդապարիկ մը շինել տուաւ, որ մինչեւ ցայժմ շինուածներուն ամենէն մեծն էր, ուստի եւ անունը դրաւ ՀՄԿՍ: Այս ահագին օդապարիկին շրջապան էր 90 մեթր, բարձրութիւնը՝ 180:

Հսկային ուրիշ օդապարիկներէն ունեցած ասրբերութիւնը լաւ կրնաք հասկնալ երբ գիտնաք որ այս գունաւոր լեցնելու համար պէտք էր 6098 խորանարդ մեթր կազ, որ բնէլ է թէ Տեյֆուրի օդապարիկէն — որ 1857-ին հրէշ կհամարուէր, եւ անկէ մեծը երբէք չլինուած չէր, — 5508 մեթր աւելի կազ հարկաւոր էր ասոր:

Հսկայն երեք մասէ ձեւացած էր. Ա) մեծ գունտ մը որուն վրան գրուած էր հսկայ տառերով «ՀՄԿՍ», այս գնտին համար 22,000 մեթր ճերմակ մետաքս գնաց, մեթրը 5 ֆրանք, բնէլ է թէ 120 հազար ֆրանքի մետաքս. 200 կար կարող կանայք ամիս մը ամբողջ աշխատեցան որ այս ահագին գունտը կարեն: Բ) Մեծ գունտին տակը կալած փոքր գունտ մը կար, որոյ վախճանն էր միջնորդարն վերերը Հսկային ընդարձակուած

ժամանակին՝ աւելորդ կազմ մէջն ընդունի, ուստի եւ փորձանքէ ազատ պահէ: Այս փոքր գնդին մտածութիւնը երկու գաղղիացի երեւելի օգնականը կոսար եղբարց կվերաբերի, որ Նատարի օգնական եղան: Գ) Օգնականի կին տակը կախուած էր բնակարան մը, կամ երկայնաձեւ տուն մը 8 ոտք լայնքով եւ 13 ոտք բարձրութեամբ: Այս տունն ունէր ներքնատուն մը եւ պատշգամ մը, եւ մէջը այնպէս լաւ բաժնուած էր որ ամենայն գիւրութիւնն ունէր: Մէջը կար կերակուր ուտելու սենեակ մը, լուացուելու սենեակ մը, տանտիրոջ (նատարին) սենեակ մը իւր անկողինովը. ճամբորդաց ննջարան մը՝ մէջը 3 անկողին, բեռներու շտեմարան (մաղազա) մը: Ասկէ զատ լուսանկարութեան (ֆոթոլիսաֆի) արուեստանոց մը, մեքենաներովն ու պարագաներովն հանգերձ, եւ իբր թէ այսչափը բաւական չըլլար՝ նաեւ տպելու մեքենայ մը, տպագրութեան ամենայն պէտք եղած բաներովը:

Ձկարծէք թէ չափազանցութիւն կայ խօսքերուս մէջ: Ես ինքս անձամբ մտայ այդ հրաշալի տունին մէջ, եւ ամէն բան աչքովս տեսայ զննեցի, որպէս զի ոչ ես խաբուիմ եւ ոչ ձեզ խաբեմ:

Վերջապէս Փարիզեցւոց եւ օտարականաց այնքան սպասած օրն եկաւ հասաւ: Հոկտեմբերի 4-ին կիրակի կէսօրին ժողովուրդը խուռն վազեր լեցուած էր Արիսեան դաշտը (Champs de Mars): Այն ահագին պատերազմական դաշտը քիչ անգամ տեսած էր այնչափ բազմութիւն: Երեք ժամ աշխատեցան մինչեւ որ գունդը կազմվ լեցուցին: Այն միջոցին զինուորական երաժշտաց խումբը մէջտեղ կանգնած ամենէն անուանի նուագներով ժողովուրդը կըլուարճացընէր: Երբ գունդը լեցուեցաւ՝ մեծ շքեղութեամբ բերին թէթեւ բնակարանը, որ չորս կողմէն զարդարուած էր դրօշներով, պտկներով, գալարափողերով, տապարներով, հաւորսական գործեօք, թռչուններով, փառխաններով, սիրամարդներով, սագերով, կանաչեղէնօք, եւ այլն, եւ այլն: Փարիզու երեւելի հացագործք, մսագործք, խմորագործք, շաքարագործք, զինագործք, աթոռագործք, զարդագործք, կարասագործք, գինեվաճառք, մանրավաճառք, պողպատաճառք... եւ ուրիշ գեռ խել մը՝ գործի եւ վաճառի՝ իրենց ընծաներն ըրած էին Հսկային ու զինքը զարդով ու պաշարով լեցուցած:

Երբ ամենայն ինչ պատրաստ էր եւ ժողովուրդը անհամբեր կսպասէր, եւ ահա Նատար ներս հրամցուց իւր 13 ճանապարհորդները, մտաւ Նոյի պէս իւր տապանին դուռը փակեց, եւ ահագին ձայնով մը պոռաց. *Թողուցիք (Lâchez tout!)*: Եւ անդէն Հսկայն իւր կապերէն ազատուելով՝ խոյացաւ օդոց մէջ եւ սկսաւ ճախրել, կէս միլիոն ժողովրդեան որոտընդոստ ծափահարութեամբը:

Ճանապարհորդքը մարդ-գլուխ նաւողչէք վճարեցին հազար ֆրանք: Ասոնց մէկը հնգիկ սեւ մըն էր, եւ միւսը կիկ մը՝ *սը շա Թուր s'Ork*. Եւ իշխանուհին: Ժողովրդոց մէջէն նախապաշարեալները մեծ դժբաղդութիւն կըլուշակէին ճանապարհորդաց համար, որովհետեւ 13 հոգի էին, եւ 13 թիւը գիտէք որ եւրոպայի ախմարաց վախնալու դժբաղդութիւ մըն է: Սակայն նախապաշարեալոց որ ըսածը շիտակ ելած է: — Հսկային ճանապարհորդքը յաջողութեամբ ըրին իրենց ուղեւորութիւնը, եւ իջան Մօ քաղաքին քով:

Երկու շաբաթէն նորէն ճանապարհորդութիւն պիտի ընէ Հսկայն, եւ եթէ այս անգամուան պէս խուռն գիմեն հանգիստ տեսք, տարակոյս չկայ որ մեծ շահ պիտի ընէ ընկերութիւնը: Այս առջի անգամուան՝ ամէն եղած ծախքերն ելնելէն զատ՝ ընկերութիւնը շահ ըրաւ գրեթէ 100 հազար ֆրանք: Այս ընթացքով՝ Նատար կյուսայ որ իւր մեծ խորհուրդը առաջ տանելու փորձն ալ օր մը կարենայ յաջողընել: Այս վախճանաւ օրագիր մը հիմնեց *L'Aéronaute* (Օդաւառող) անունով, որոյ առաջին թիւը տպեց Հսկային մէջի մամուլովը եւ նետեց ժողովրդեան: Վազող վազողի էին որ այն երկնքէ իջած Օրագիրն իրարու ձեռքէ յափշտակեն:

Սպասեմք ուրեմն եւ մեք այնչափ ուսումնականաց եւ հետաքննաց հետ մէկտեղ: Ո՞ր գիտէ, գուցէ հասած է ժամանակ որ օդանաւութեան մեծ խնդիրը լուծուի, խնդիր՝ որ վերիվայր պիտի ընէ այժմու տեղաշարժութեան ամենայն գաղափարներն, օրէնքներն ու հանգամանքները, — եթէ յաջողի:

— Օգին մէջ պտտելու հնարքէն անցնիմք ուրիշ հնարք մը՝ որ աւելի գիւրին է ու աւելի քիչ ծախք ունի, — մանաւանդ թէ եւ ամենեւին ծախք չունի, — մանաւանդ թէ՛ վաւտակ ալ ունի:

Ի՞նչ է այս հնարքը: — Լսեցէք:

== Գինիի եւ օղիի բարեկամ մէկը հնարք մը կգտնէ որ ոչ միայն առանց ստակի եւ ուզածին չափ եւ ամենէն լաւ օղին ու գինին խմէ, այլ նաեւ այն խմածին տեղն ալ ստակ առնու գինիին տիրոջմէն: Ահա այս է նորա հնարքը: Մաքուր հագուած՝ ծանր կերպով մը՝ հանգըպած գինեառունը կմտնէ, ու տէրութեան կնիքով շինծու թուղթ մը ցցունելով միամիտ գինեւաճառին՝ «Պարոն, կրտէ, ես գինիի եւ օղիի ընդհանուր քննիչ վերակացուն եմ, գինիդ՝ օղիդ բեր տեսնեմք, խարդախութիւն կոյ մի»: Գինեւաճառը լեղապատառ կվաղէ լաւագոյն գինիին շիշը կբանայ, ամենէն զօրաւոր Քօնեաֆ օղին կբերէ գաւաթը կլեցընէ: «Հըմ, կոյ է, պարոն քննիչը, (գաւաթները դատարկելէն վերջը) այս գինիդ՝ քացխած է... օղիդ՝ շինծու... ուրիշ շիշ մ'ալ բաց նայիմք... մէյ մ'ալ լեցուր տեսնեմք»: Նորէն կլեցուին գաւաթներն ու նորէն կպարպուին: «Է՛հ, վրայ կբերէ արգարասէր գինէքննիչը, այս ինչ է, գինի է... ասոր կէսը ջուր է... Հըմ, աս Քօնեաքդ ալ՝ առողջութեան վնասակար է, վնասակար պէտք է որ տուգանք դնեմ վրագ, ծանր տուգանք ծանր»:—Խեղճ գինեւաճառը տուգանքին ձայնն որ կլսէ՝ կսարսափի՝ շիշերը կփակէ, դողալով դողդըղալով քսակը կբանայ քանի մը ոսկի կգնէ օղէքննիչին ձեռքը, որ հազիւ գոհ կըլլայ շիշ մ'ալ ազնիւ շամփաներ պարպելով, ու դուրս կելնէ գինեառունէն, խոտտանալով գինեւաճառին որ ձայն չհանէ, տէրութեան չմասնէ զինքը:

Այս կերպով սավորութիւն կրնէ օրը անցընել իփարիդ, քանի մը գինեառուն քննելով, եւ փորն ըմպելեօք ու քսակը ոսկւով լեցընելով:

Օր մ'ալ որ գինեառան մը մէջ իւր քննութիւնն ըրեր լմնցուցեր էր ու ձեռքն ալ ոսկիներով եղոտեր, նստաւ շամփաներ մ'ալ անկելու, քովը մօտեցաւ հասարակ հագուած մարդուն մէկը որ գինիէն զուարթացած կերելէր. գաւաթ մը Քլօ-վօժօ իրեն հրամցուց, շուտով պարպուեցաւ այն ամենազնիւ գինիին շիշը. բարեկամութիւն մտաւ մէջերին, գլուխնին տաքցաւ, բանէ բան անցնելով սկսան իրարու պատմել իրենց գլխուն եկածները, անցուցած կեանքը: Մեր քննիչին սիրտն ու լեզուն բացուեցաւ իւր նոր բարեկամին, ու պատմեց իւր ճարտար կեանքը: Սրտակից բարեկամը բերնին ջրերը վազցընելով մտիկ կընէր իրեն ու կընդգրէր որ բոլոր իւր քաջութիւնները պատմէ: Երբ քանի մը շիշեր

ալ պարպուեցան՝ երկու բարեկամքն դուրս ելան, եւ ահա գինի ընծայող բարեկամը նշան մը տալուն պէս քովը հասան երկու զինուորք, բռնեցին քննիչն ու տարին շիտակ բանտ դրին:

Բարեկարգարանի (փոխ) պաշտօնեայ մըն է եղեր այն գինեհուէր բարեկամը, որ շաբաթէ մը իվեր ետեւէն ընկած է եղեր մեր քննիչին, ու վերջապէս ձեռք կձգէ քանի մը շիշ Քլօ-վօժօյով:

Եթէ գինէքննիչը վարպետորդիին մէկն էր՝ տարակոյս չկայ որ աւելի վարպետ փրթաւ գինեհուէրը:

== Քիչ մ'ալ ուսումնական լրեր տամ:

Ռընան փիլիսոփային շատ ծանր նստաւ իւր Վարֆ Քրիստոսի գիրքը (*). գեռ չազատեցաւ նա հակառակորդացը ձեռքէն: Եւ ահա ամենէն վտանգաւոր ախոյեանը ասպարէզ կմտնէ: Պիտի հարցընէք թէ ո՞վ է արդեօք՝ եպիսկոպոս մըն է. — Ոչ, եպիսկոպոսը ամէնքն ալ իրենց կոնդակը գրեցին, բայց Ռընան սովորութիւն չունի կոնդակ կարգալու: Աստուածաբան մըն է. — Ոչ, վասն զի արդէն Կուսէ՝ հռովմէական աստուածաբանից գլուխը՝ իրենց ամէն գէնքերը բանեցուց: Ժիզուլիթ մըն է. — Ոչ, Հայրն Փելիս շատնց իւր ըսելիքն ըսաւ. տկար էր, բայց իրմէ աւելի զօրաւոր մարդ ալ չունին ճիզուիթները: Հռովմէապաշտ աշխարհական մը. — Բայց Պ. Լաւեր եւ կղերասէրք ինչ որ կարելին էր գրեցին. անկէ դուրս ինչ մնաց: Պ. Վեյոյեօ. — Ոչ, վասն զի եւ այն երեւելի մոլեռանգն աշխարհական-ճիզուիթը իւր ածականներու եւ գոյականներու բոլոր սլաքները դուրս թափեց իւր Le Monde ծթած լրագրին մէջ, բայց Ռընան գեռ ոչ խոստովանեցաւ զպարտութիւն:

Ո՞վ է ուրեմն քրիստոնէական կրօնից այս նոր նահատակը. — ՀՐԵԱՅ մը: Գոնէ սա երբայեցերէն գիտէ, ուստի եւ շատ հետաքրքրական բան պիտի ըլլայ տեսնել որ երբայեցի մը գայ ըսէ երբայեցերենի երեւելի վարժապետին (Ռընանի) թէ «Պարոն, աստուածաշնչի բնագիրը լաւ հասկըցած չես»: Դեռ այս գրուածքը ձեռքս չընկաւ. բայց ստոյգ տեղէ լսեցի որ Հրեայն ձեռքը զօրաւոր փաստեր ունի եղեր. իսկ վիճաբանու-

(*) Տես Թուրք է, էջ 253:

Թեանը ոճին համար ալ կըսեն թէ շատ քաղաքավարական է: Այս գաղղիացի չրեայն՝ Ռընանի երբայեցեքէն լեզուի դաս տուած ժամանակը՝ Քրիստոնէից ալ քաղաքավարութեան ու եղբայրսիրութեան դաս մը ուզեր է տալ:

Իրաւ որ զարմանքի դար մի է այս:

Բողոքական (կերօքսական) մը ելաւ պաշտպանեց պապերու իշխանութիւնը:

Հռոմէակրօն վարդապետ մը, հայր Զամէանը՝ ելաւ հատոր մը գիրք գրեց, պաշտպանեց ընդգէմ՝ Հռոմայ թէ Հայերը չեն իմանալ չեն, այլ ճշմարիտ Ռեզիստանս:

Եւ ահա այժմ՝ չրեայ մը յասպարէզ կը կարդայ բրիտանեայ անուանեալ մէկը (զմերնան), ցուցանելով փաստերով թէ Քրիստոս ճշմարիտ Աստուած է:

Կերեւի որ զարմանքն իս աւելի պիտի շատնայ եթէ այդ չրեային աղգաբանութիւնը քննեմք, եւ գտնեմք որ ուղիղ այն խաչահանուաց թռններէն մէկն է նա...

== Անգղիայէն կգրեն որ հ. Թէյլոր մեռեր է: Հ. Թէյլոր բողոքական հովիւ (պիսքօր) էր, որ գարձեր կաթոլիկ եղած էր, եւ մեծ ջանք կաշխատէր որ զուրիշներն ալ դարձնէ: Այս նպատակաւ անգղիարէն գրքքոյի մը շարադրած էր *Զերմեանքսրիստոս Պապս* (Devotion to Popes) անունով: Այս գրքուկին անունէն կրնաք հասկընալ հեղինակին ամենացերեկոյն ոգին: Կվարդապետէ թէ ամէն քրիստոնեայ պէտք է սուրբերուն ունեցած ջերմեանագութենէն աւելի ջերմեանագութիւն ունենայ առ պապս Հռոմայ, ապա թէ ոչ՝ փրկութիւն չկայ...

Կերեւի թէ Հ. Թէյլոր շատ հմուտ թիւն պապերուն պատմութեանը: Ապա թէ ոչ՝ եթէ գիտէ Աղեքսանդր Զ'ի պէս պիղծ եւ խառնակեաց պապերուն պատմութիւնը, եւ դեռ կյորգօրէ գրքիստոնեայս իջերմեանագութիւն պապից, կամ խաբեբայ մըն է որ ժողովրդեան ագիտութիւնը յօգուտ իկիրարկանէ, եւ կամ մոլեւանդ (փանարի) մը:

== Երկու նոր գիրք ալ ձեզ յիշեմ:

Ա. FIOR D'ALIZA. Լամարթինի Քոնփիսաններուն սրտաշարժ գրուագներէն մէկն է այս: Ֆիօն Եւլիզա՝ Լուքքայի լեռներուն սիրուն ու անմեղ աղջիկն է, որոյ տղայութիւնը անցած էր անոյշ կերպով այն լայնածաւալ կաստաններոյն շուքին տակ՝ որ հօրը անակը

կծածկէր: Օր մը թշուառութիւնը կուգայ այն խոնարհ անակին վրայ ալ կիջնէ. ու մինչեւ այն ատեն ունեցած երջանկութիւնը կխռովէ: Բայց այն բարեսիրտ լեռնայինները յոյսերնին Աստուծոյ վրայ կգնեն. ու Ֆիօն Եւլիզա՝ անձնանուէր սիրով կեանքը վրտանգի մէջ կգնէ ու կազատէ իւր եկրոնի մոյ փեսայն, եւ իրեններուն քով նորէն կը բերէ զառաջին իւրեանց երջանկութիւն:

Լամարթին իւր այս նոր գրուածքին մէջ ալ կցուցընէ մտացը առատ բեղմնաւորութիւնը, եւ չեն պակսիր Դալնակաց հեղինակին արժանի էջեր, բայց ափսոս, որ չեն պակսիր նաեւ բանաստեղծին ծերութիւնը ցուցընող էջեր:

== Բ. CONSTANCE VERRIER. Ժօրժ Սանտ նոր վիպասանութիւն (նովել) մ'ալ հրատարակեց, որուն մէջ կ'ընայ վիպասանական գրուածներ կարգալուծն օգուտը ցուցընել:

Ժակ-Ժակ Ռուսօ իւր *La Nouvelle Héloïse* վիպասանութեանն յառաջաբանին մէջ ըսած էր թէ «Ողջախոհ օրիորդ մը՝ ոչ երբէք «վիպասանութիւն մը կարգացած է: Այն «աղջիկը որ իմ վիպասանութեանս անունին «ալ չնայելով՝ ասկէ երես մ'ալ կարգալուծ «կհամարձակի՝ կորսուած աղջիկ մըն է: «Բայց թող նա յանցանքը այս գրքիս չտայ, «վնասը՝ առաջուց արգէն եղած էր իրեն»:

Ժօրժ Սանտ՝ թէեւ աշակերտ է Ռուսոյի, բայց իբրեւ վիպասանահի՝ հարկաւ չէր կարող ախորժիլ որ վիպասանական գրուածքներն այս աստիճան արհամարհուին՝ իբրեւ վնասակար օրիորդաց բարոյականին, վասն զի յայտնի բան է որ եթէ աղջիկներ՝ պարտաւ մնացած՝ վիպասանութիւն չկարգային, վիպասաններուն մեծ վնաս կըլլար: Հաշիւ եղած է՝ որ Պաղլիոյ մէջ վիպասանութիւն կարգացողներուն կէսէն աւելին՝ միայն աղջիկներն են: Այդ աղջիկները վիպասանութիւն կարգալով հեղինակներուն շատ շահ կըբերեն, բայց իրենց կնի շահ կըբաղեն անկից: Ռուսօ կըսէ թէ ոչ միայն շահ մը չեն ունենար, հապա մանաւանդ թէ իրենք իրենց կորստեանը պատճառ կըլլան: Իսկ Ժ. Սանտ՝ իւր նոր վիպասանութիւնովը կուգէ հաստատել թէ լաւ վիպասանութիւն մը կարգալը շատ մեծ օգուտ կըբերէ աղջկան մը, սովբեցընելով իրեն կենաց փոթորիկները:

Ներէ՛ մեզ անուանի վիպասանահին եթէ մեք իրեն կարծիքէն չեմք, եւ Ռուսոյի այս

ըսածին իրաւունք տամք: Տարակոյս չկայ որ լաւ ու մաքուր ոտնան մը կարող է լաւ բարոյական ազդեւ օրինորդի մը սիրտը՝ զուարճացնելով հանդերձ. բայց բանը այն բարոյական վիպասանութիւնը գտնելն է: Այնչափ հազարաւոր վիպասանութեանց գիմայ քանի հատ Ռուկնուն, Եղիաքեք, Պող եւ Վիրգիլնէ, Տիկնաֆ, եւ ասոնց նման սուրբ բարոյականաւ պատմութիւն կայ, զոր մայր մը՝ գաստիարակ մը՝ կարենայ համարձակ օրինորդաց ձեռքը տանլ:

Յայտնի բան է որ Ժօրթ Սանտ՝ խղճմտանքովը՝ չէ կարող իւր բազմաթիւ վիպասանութիւններն մեզ առաջարկել որ անմեղ օրինորդաց ձեռքը տամք. . . .

Բայց ենթադրէինք որ լաւ վիպասանութիւն մը գտանք եւ տունը նորահասից ձեռքը: Սակայն մէյ մը որ իրեն հետաքրքրութիւնը զարթոյցինք, եւ այդպիսի գրուածոց համն իրեն ազդեցինք, կրնամք այնուհետեւ զինքը գազրեցնել որ ետեւէ չիյնայ ուրիշ վիպասանութիւններ կարգալու: Եւ ո՞վ կրնայ մեզ երաշխաւորել թէ նա լաւ ոտնաններ միայն պիտի կարգայ, եւ ոչ թէ այն անբարոյական գրուածները՝ որոնցմով լի է արգ աշխարհս:

Դժբաղդարար՝ Ս. Գրոց ըսածը միշտ փորձով ալ ճշմարիտ կ'ենէ. «մարդուս սիրտը միշտ գէպի չարը կ'հակի իւր մանկութեանէն»: Ուստի եւ աւելի ախորժեղի կուգայ երիտասարդ սրտերու համար անբարոյական, համարձակ, ախտայօժար գրուած մը՝ քան թէ սուրբ բարոյականաւ եւ վախճանաւ գրուածք մը:

Իսկ կենաց փոթորիկները աղջկան մը հասկըցնելը՝ մեզի կերելի որ ոչ եթէ վիպասանին կիցնայ՝ այլ աղջկան մօրը, կամ հօրը, կամ գաստիարակին, կամ հոգեւորական ընտիր գրուածքներու, որոնցմէ կարող է աղջիկը ոչ միայն կենաց փոթորիկները հասկընալ, — ինչպէս Ժօրթ Սանտ կուզէ որ հասկընան, — այլ եւ անոնց դասնաները:

== Այս վերջի ամիսները եւրոպայի մէջ զանազան ժողովներ գումարուեցան այլ եւ այլ նպատակաւ:

Աւելի երեւելիներն յիշեմ համառօտիւ:

Պեւճիոյ Մայիս փոքրիկ քաղաքը ժողովեցան հռովմէականք, եւ երկար խօսակցութիւններ ըրին հռովմէականութեան տկարանալուն վրայ, եւ թէ ինչ ճար պէտք է ընեն:

Ժողովքին ամենէն պատուաւոր անդամը՝ Մօնթարսկոյ գաղղիացի հռովմասէր կոմսն էր, որ իւր ծանօթ ճարտասանութիւնովը ուզեց հաստատել թէ Հռոմայ եկեղեցին ազատութեան սիրող է եւ ազատարար: Եւ թէպէտ իւր մօգական բացատրութիւններովը շատ ծափահարութիւն ընդունեցաւ, բայց թէ հռովմէապաշտ լրագիրն Le Monde եւ թէ ազատասէր լրագիրը գէմ խօսեցան իրեն, յայտնի բան է որ այլ եւ այլ հայեցողածով: Le Mondeի համար՝ ազատութիւնը խրաւովութիւն կնշանակէ, եւ ազատսէր բառը այն ծիծառ լրագիրը խոտիսէր կհասկընայ, ուստի եւ չընդունիր Մօնթարսկոյի կարծիքը, եւ վար կզարնէ զինքը, իբրեւ թէ Հռոմայ ոգւոյն գէմ խօսած: Զնոյն կրսէն եւ ազատասէր լրագիրը, եւ պապերուն անցեալ ու ներկայ պատմութիւնները մէջ բերելով՝ կցուցնեն թէ Հռոմայ եկեղեցին ոչ եղած է եւ ոչ պիտի ըլլայ երբեք սիրող ազատութեան եւ ազատարար, քանի որ այս տիրապետող բանաւորական ոգին մէջը կտիրէ:

== Ֆրանկֆորթ քաղաքը արքայաժողովին աւարտելէն յետոյ եղաւ նաեւ հռովմական ժողով մը՝ գլխաւորապէս Գերմանիոյ կաթոլիկներէն հաւաքեալ: Սոքա եւս մերժեցին եւ անարգեցին ազատականութեան ոգին, առանց մտածելու՝ որ նա ինքն է ազգաց կենդանութիւն տուողը. եւ թէ ինքն իսկ Քրիստոս Տէրն մեր ԱՋԱՍՐԱՐ է աշխարհի:

== Պեւճիոյ Կալէ քաղաքը ժողովեցան բազմաթիւ ուսումնականք եւ երեւելի անձինք եւրոպիոյ այլ եւ այլ տէրութիւններէ: Սոքա իրենց նիստերուն մէջ շատ կարեւոր խնդիրներու վրայ խօսեցան: Հոս ազատութիւնը գտաւ իւր կտրիճ ախայեանները: Բայց քաղաքին հռովմէական կղերը պատարագներ եւ ազօթքներ ընել սուաւ իբաւութիւն մեղաց եւ խիրկութիւն ոգւոց այն ուսումնականացն. . . .

Կրնանք հաւատալ թէ Ժժ գարուն մէջ են այդ խաւարամիտ եկեղեցականներ. . . . Թող Հռովմէապաշտը մտածեն: . . . — Մեր գիտեմք, Ժպտիմք ու անցնիմք:

== Հռովմէականաց պէս նաեւ բողոքականք իրենց կրօնին պաշտպանելու ելան:

Մանչէսթր ժողով մը կազմուեցաւ իպաշտօնէից անգղիական եկեղեցւոյն, որոյ մէջ 3500 — 4000 ժողովականք կային: Ժողովոյն վախճանը այն էր որ քննեն անգղիական ե-

կեղեցւոյն այժմու վիճակը ու պէտք եղած դարմանը ընեն: Նախագահը, Մանչէսթրի եպիսկոպոսը ճառ խօսեցաւ, ցուցուց որ իւր եպիսկոպոսութեան մանելէն իվեր 90 բողոքական տաճար շինուեր է Անգղիոյ մէջ: — Արքեպիսկոպոսը աւագ սարկաւազն ըսաւ որ այս դարուս սկիզբէն իվեր 65 տարուան մէջ 4000-ի չափ բողոքական եկեղեցի շինուեր է յԱնգլիա, որոց համար ծախք եղեր է 11 միլիոն իրաւ. (275 միլիոն ֆրանք): Հըկոյ Պեդի խօսեցաւ թէ այս ծախքը թէեւ շատ մեծ գումար է, բայց ազգին հարստութեանը քով մեծ բան մը չէ: — Ուրիշ շատ ճառերէ վերջը (զոր զանց կընեմ) s'Orskj երէցը գանգատ մը կարգաց թէ այնպիսի երէցներ կան՝ որ զուրկ գտնով իգիտութենէ, կերթան ճամբու վրայ նստող գրագիրներու (եազընը) կգիմեն ու նոցա շարագրել կուտան իրենց քարոզները, զոր եւ կկարգան կակըզալով ու մրափելով, եւ լսողքը կթմրեցնեն:

— Կտեսնէք որ Անգղիոյ պէս լուսաւորեալ երկիրներն անգամ կան եղեր տգէտ եկեղեցականք: Ի՞նչ դարմանք ուրեմն եթէ մեր մէջ ալ տեսնուին: Տարակոյս չկայ թէ փափաքելի էր որ չգտնուէին Աստուծոյ տանը մէջ տգէտ պաշտօնեայք, սակայն եթէ ժամանակին դժբաղդութենէն մեր մէջ դեռ այդպիսիք կգտնուին, ահա եւրոպիոյ մէջ եւս պակաս չեն տգէտ եկեղեցականք:

Վերջի ժամանակներս՝ լրագիրք ոմանք սովորութիւն ըրին ազգային եկեղեցականաց իրաւ ու սուտ պակասութիւնները դուրս հանել, ծաղրել, նշաւակել: Այդ պարօնները՝ չըսեմ քրիստոնէական սէր ունենային, չըսեմ ճշմարիտ ազգասիրութիւն ունենային, հապա եթէ քիչ մը աշխարհ տեսած ըլլային, կիմանային որ չէ թէ միայն Հայուն մէջ, այլ ամէն տեղ եւ ամենայն ժամանակ ալ կան տգէտ եկեղեցականք:

Պէտք չէ ուրեմն աւելի ներողամիտ ըլլամք մեք ալ մեր անուս եկեղեցականաց, մըտածելով որ ազգը այն խեղճերուն գիմաց ոչ կարգաւորեալ ուսումնարաններ հանած էր ցարգ՝ եւ ոչ օրինաւոր դաստիարակներ:

— Անգղիոյ Ապրիլին քաղաքն ալ Ուսումնականաց Ժողով մը եղաւ, որոյ մէջ խօսուած խնդիրները Անգղիոյ վերաբերեալք

էին: Բայց եղան նաեւ ոմանք որ ընդհանուր օգտակար խնդիրներու վրայ ճառեցին: Օրինակի համար, Մուր տիկինը խօսեցաւ թէ որչափ հարկաւոր բան էր որ գեղերու դպրոցներուն մէջ երկրագործութեան սկզբունքներու վրայ դաս տրուէր տղայոց: — Ռեկոյս խօսեցաւ թէ ծխախոտը որչափ վնասակար է առողջութեան: — Սքիվկարն Մախսաւ բժիշկը ցցուց թէ թղթարանները, (թուղթի գործարանները) ինչպէս կապական են գետերուն եւ առուակներու ջրերը: — Լուիզա Հօփ օրիորդը գէմ խօսեցաւ այն կանացի մասնաժողովոց (comité) որոց նպատակն է կանանց ուժէն վեր գործերու ձեռք զարնել: Յըցուց թէ երբ կանայք դուրս կեննեն այն սահմանէն զոր բնութիւնը ցցուցեր է նոցա, եւ էրիկ մարդու յարմար պաշտօններու կիսանունին, բժշկութեան ծանր գործերու կպարապին, Համալսարանի վկայագիր (shikol) առնելու կաշխատին, մեծապէս կվնասեն կնոջ բարձր ստորագրեացը, եւ կկորսնցընեն այն անուշ եւ խաղաղ անասիրութիւնը որ այնչափ զիրենք սիրելի կընէ իրենց հօրը, եղբարցն ու ամուսնոյն:

— Երանի այն ազգին որոյ կանայքը իրենց վերաբերեալ բաները սովորէն ու կատարէն ետեւ՝ կջանան էրիկ մարդկանց պաշտօններուն ալ հասնիլ ու նոցա գործերն ալ կատարել: Մեք վազ անցանք որ մեր Հայուհիքը Անգղիոհէտաց պէս բժշկութեան ծանր գործերու ձեռք զարնեն, վազ անցանք որ Համալսարանի վկայագիրներու աչք անկեն, — ո՞չ շատ շնորհակալ կըլլայինք որ մեր Հայուհիքը գոնէ իրենց մայրենի կրօնն ու լեզուն լաւ սովորէին, գրել գիտնային, հաշիւ բռնել սովորէին, անտեսական գիտելեաց հարկաւոր սկզբունքներն ուսանէին, ու հագուստնին ձեւել ու կարել կարենային: Թէ որ քիչ մ'ալ Դաղդիարէն կամ Ռուսերէն կամ Անգղիարէն սովորին, մեք մեր Հայ մայրերէն ու Հայ քոյրերէն՝ այսչափէն աւելի բան չեմք պահանջեր. — մանաւանդ թէ այն տեսն բարեբաղդ պիտի ըլլայ մեր ազգը՝ երբ իւր դստերը վերոյիշեալ բաներու մէջ լաւ հրահանգեալ ու կրթուած ըլլան:

Աւանց աղջկանց դաստիարակութեան՝ ազգի մը վերածնութիւն չկայ...

Վ Ր Ի Պ Ա Կ Տ Պ Ա Գ Ր Ի .

Էջ 284, տող 3, 6, 15. Սխալ է Տըլարօշ, Կարդա Տըլաքուա:

ՀՐԱՄԱՆԱԻ ԳՐԱԳՆՆՈՒԹԵԱՆ. ԻԹԵՂՈՍԻԱ, Ի15 Հոկտեմբերի 1863.

ԻՏԱԿԱՐԱՆԻ ԽԱՂԱԿԱՆ ՈւՍՈՒՄԱՐԱՆԻ ԱՂԳԻԱ ՀԱՅՈՂ.